

**ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**
Кафедра публічного управління і адміністрування

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ 4

з навчальної дисципліни «Правознавство»

за темою –

СУДОУСТРІЙ ТА ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ

Херсон - 2021

Лекція №4. Судоустрій та правоохоронні органи

1. Конституційні засади правосуддя.
2. Конституційний Суд України: склад, порядок формування, повноваження та акти.
3. Суди загальної юрисдикції: система та компетенція.
4. Верховний Суд України (Верховний Суд) – вищий судовий орган системи судів загальної юрисдикції.
- 5 Основні засади діяльності Прокуратури України.
6. Правоохоронна діяльність і правоохоронні органи.

Висновки

Рекомендована література

Вступ

Прийнята 28 червня 1996 року Конституція України стала вагомим внеском у становлення української державності. Вона визначила Україну як суверенну й незалежну, демократичну, соціальну, правову державу. Однією з важливих складових правової держави є громадяни, як суб'єкти права, що є рівними з державою і мають взаємні юридичні права та обов'язки. Народ – це джерело публічної влади держави. Він формує державну владу і контролює її діяльність, безпосередньо створює право.

З огляду на це основним принципом організації та функціонування державного апарату має бути принцип розподілу влади на законодавчу, виконавчу та судову. Даний принцип, закріплено у ст. 6 Конституції і має визначальне значення, з огляду на те, що єдина державна влада здійснюється законодавчими, виконавчими та судовими органами влади. Зазначений принцип уможливорює запобігання узурпації влади будь-якою з “гілок” влади і водночас організовує їх спільну діяльність на основі взаємозалежності та взаємодії щодо реалізації єдиної державної влади в Україні. Судова влада є надзвичайно важливим елементом державної влади, а тому й дана лекція буде присвячена загальним засадам її побудови.

Правосуддя є видом державної діяльності, пов'язаним з вирішенням соціальних конфліктів, в основі яких лежить спір про право, шляхом розгляду на судових засіданнях цивільних, кримінальних та інших справ з додержанням встановленої законом процесуальної форми.

Правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються.

Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі.

1. Конституційні засади правосуддя.

У системі поділу державної влади однією з її гілок згідно зі ст. 6 Конституції України є судова влада, призначення якої полягає в захисті прав і свобод людини та громадянина, конституційного ладу України, забезпеченні відповідності актів Верховної Ради України, Президента України, органів виконавчої влади України та органів місцевого самоврядування Конституції України, дотримання законності в застосуванні законів та інших нормативних актів України. Існування самостійної гілки судової влади поряд із законодавчою та виконавчою – це необхідний атрибут будь-якої демократичної держави.

Верховна Рада України прийняла Закон України “Про судоустрій і статус суддів” від 7 липня 2010 року, який визначає правові засади організації судової влади та здійснення правосуддя в Україні, систему судів загальної юрисдикції, основні вимоги щодо формування корпусу професійних суддів, систему та порядок здійснення суддівського самоврядування, а також встановлює загальний порядок забезпечення діяльності судів. В ньому регулюються і інші питання судоустрою.

Судова влада реалізується здійсненням правосуддя у формі цивільного, господарського, адміністративного, кримінального, а також конституційного судочинства. Правосуддя здійснюють професійні судді. Народові України забезпечується можливість брати участь у здійсненні правосуддя через запровадження інститутів народних засідателів і присяжних.

Організація правосуддя в Україні базується на таких засадах: а) здійснення правосуддя виключно судами; б) право на судовий захист; в) рівність перед законом і судом; г) правова допомога при вирішенні справ у судах; д) гласність судового процесу; е) мова судочинства; є) обов’язковість судових рішень; ж) право на оскарження судового рішення; з) колегіальний та одноособовий розгляд справ; і) самостійність судів і незалежність суддів; й) недоторканність суддів; ї) незмінюваність суддів; к) суддівське самоврядування.

Система судів загальної юрисдикції в Україні будується в Україні за принципами територіальності, спеціалізації, інстанційності.

Найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції є Верховний Суд України. Вищими судовими органами спеціалізованих судів є відповідні вищі спеціалізовані суди. Згідно з Конституцією в Україні створені апеляційні та місцеві суди. Порядок їх утворення і функціонування регулюється Законом України “Про судоустрій і статус суддів” від 7 липня 2010 року. Конституцією України забороняється створювати надзвичайні та особливі суди.

Отже, суди загальної юрисдикції характеризуються основними принципами правосуддя і складають єдину систему судів в Україні. Єдність цієї системи забезпечується: а) єдиними засадами організації та діяльності судів; б) єдиним статусом суддів; в) обов’язковістю для всіх судів правил судочинства, визначених законом; г) забезпеченням Верховним Судом України однакового застосування судами (судом) касаційної інстанції норм матеріального права; д) обов’язковістю виконання на території України судових рішень; е) єдиним порядком організаційного забезпечення діяльності судів; є) фінансуванням судів

виключно з Державного бюджету України; і) вирішенням питань внутрішньої діяльності судів органами суддівського самоврядування.

Суди загальної юрисдикції спеціалізуються на розгляді цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення. У судах загальної юрисдикції може запроваджуватися спеціалізація суддів з розгляду конкретних категорій справ.

Суди загальної юрисдикції утворюються і ліквідуються Президентом України відповідно до Закону України “Про судоустрій і статус суддів” від 7 липня 2010 року на підставі пропозиції Державної судової адміністрації України.

Підставами для утворення чи ліквідації суду є зміна визначеної системи судів, потреба поліпшити доступність правосуддя, необхідність оптимізації видатків державного бюджету або зміна адміністративно-територіального устрою.

Кількість суддів у суді загальної юрисдикції визначає Державна судова адміністрація України за погодженням з Радою суддів України з урахуванням судового навантаження та в межах видатків, передбачених у Державному бюджеті України на утримання судів та оплату праці суддів.

Голова місцевого суду, його заступник, голова апеляційного суду, його заступники, голова вищого спеціалізованого суду, його заступники обираються на посади зборами суддів відповідного суду із числа суддів цього суду строком на два роки, але не більш як на строк повноважень судді, шляхом таємного голосування більшістю від кількості суддів, які працюють у відповідному суді. Суддя, обраний на адміністративну посаду у визначеному порядку, не може обіймати одну адміністративну посаду відповідного суду більш як два строки поспіль.

Призначення судді на адміністративну посаду без додержання цих вимог не допускається. Перебування судді на адміністративній посаді в суді не звільняє його від здійснення повноважень судді відповідного суду. Голова Верховного Суду України, заступник Голови Верховного Суду України обираються на посади і звільняються з посад Пленумом Верховного Суду України у порядку, встановленому Законом України “Про судоустрій і статус суддів” від 7 липня 2010 року.

Отже, для реалізації конституційно-правових норм з питань судово-правової реформи в Україні продовжується прийняття нормативно-правових актів на рівні законів та підзаконних актів (включаючи і процесуальні), що закріплюють порядок утворення і функціонування судових органів та їх структурних підрозділів. Для докладнішого ознайомлення з організацією роботи судів необхідно зупинитися на детальній характеристиці утворення і функціонування Конституційного Суду України і судів загальної юрисдикції.

2. Конституційний Суд України: склад, порядок формування, повноваження та акти..

Конституційний Суд України – є згідно з Конституцією України (ст. 147) єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні, тобто це - незалежний від законодавчої та виконавчої гілок влади спеціальний судовий орган, який здійснює перевірку нормативних актів на їхню відповідність Конституції України способом конституційного судочинства.

Порядок формування й діяльності, завдання, повноваження Конституційного Суду України визначаються Конституцією України (розділ XII) та Законом України “Про Конституційний Суд України” від 16 жовтня 1996 року.

Конституційний Суд України складається з 18 суддів Конституційного Суду України: Президент України, Верховна Рада України та з’їзд суддів України призначають по шість суддів Конституційного Суду України.

Суддя Конституційного Суду України призначається строком на дев’ять років без права бути призначеним повторно. Суддя Конституційного Суду України вступає на посаду від дня складення ним присяги судді Конституційного Суду України на засіданні Верховної Ради України, яке проводиться за участю Президента України, Прем’єр-міністра України, Голови Верховного Суду України, не пізніше як через місяць після призначення суддею Конституційного Суду України.

Повноваження судді Конституційного Суду України припиняються в разі:

- 1) закінчення строку призначення;
- 2) досягнення суддею 65-річного віку;
- 3) неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров’я;
- 4) порушення суддею заборони бути членом політичної партії або профспілки, мати представницький мандат, брати участь у будь-якій політичній діяльності, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької та творчої;
- 5) порушення суддею присяги;
- 6) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;
- 7) припинення його громадянства;
- 8) визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим;
- 9) подання суддею заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням.

Повноваження судді припиняються в разі його смерті.

Конституція України (ч. 3 ст. 148) та Закон України “Про Конституційний Суд України” (ст. 16) передбачають досить суворі вимоги до членів Конституційного Суду України. Так, суддею Конституційного Суду України може бути громадянин України, який на день призначення досяг 40-річного віку, має вищу юридичну освіту і стаж роботи за фахом не менш як десять років,

проживає в Україні протягом останніх 20 років та володіє державною мовою. Судді Конституційного Суду України не можуть належати до політичних партій та профспілок, мати представницький мандат, брати участь у будь-якій політичній діяльності, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької та творчої.

Голова Конституційного Суду України обирається на спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду України зі складу суддів Конституційного Суду шляхом таємного голосування лише на один трирічний строк.

Завданням Конституційного Суду України є гарантування верховенства Конституції України як Основного Закону держави на всій території України.

Функціями Конституційного Суду України є вирішення питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції України (конституційний контроль) і офіційне тлумачення Конституції України та законів України.

До повноважень Конституційного Суду України чинне законодавство відносить прийняття рішення та надання висновків у справах щодо:

1) конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів, України правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

2) відповідності Конституції України чинним міжнародним договорам України або тим міжнародним договорам, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їхню обов'язковість;

3) додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту;

4) офіційного тлумачення Конституції та законів України;

5) відповідності проекту закону про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України;

б) порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України.

Формами звернення до Конституційного Суду України є конституційне подання та конституційне звернення.

Конституційне подання - це письмове клопотання до Конституційного Суду України про визнання правового акта (його окремих положень) неконституційним, про визначення відповідності проекту закону про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України, конституційності міжнародного договору або про необхідність офіційного тлумачення Конституції України та законів України. Конституційним поданням є також звернення Верховної Ради України про дачу висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту, порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України.

Суб'єктами права на конституційне подання є Верховна Рада України, Президент України, не менш як 45 народних депутатів України (підпис депутата не відкликається), Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Верховний Суд України, Кабінет Міністрів України, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, інші органи державної влади, органи місцевого самоврядування.

Конституційне звернення - це письмове клопотання до Конституційного Суду України про необхідність офіційного тлумачення Конституції та законів України з метою забезпечення реалізації чи захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина, а також прав юридичної особи.

Суб'єктами права на конституційне звернення є громадяни України, іноземці, особи без громадянства та юридичні особи.

Конституційний Суд України за результатами розгляду справ щодо конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України приймає рішення.

Конституційний Суд України може визнати неконституційним правовий акт повністю або в окремій його частині.

У разі якщо в процесі розгляду справи за конституційним поданням чи конституційним зверненням виявлено невідповідність Конституції України інших правових актів (їх окремих положень), крім тих, щодо яких відкрито провадження у справі, і які впливають на прийняття рішення чи дачу висновку у справі, Конституційний Суд України визнає такі правові акти (їх окремі положення) неконституційними.

Закони, інші правові акти або їхні окремі положення, визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їхню неконституційність. У разі прийняття Конституційним Судом України у справі за конституційним поданням Президента України рішення про визнання акта Кабінету Міністрів України таким, що відповідає Конституції України, Указ Президента України про зупинення дії такого акта втрачає чинність з дня прийняття Конституційним Судом України відповідного рішення.

Матеріальна чи моральна шкода, завдана фізичним або юридичним особам актами і діями, що визнані неконституційними, відшкодовується державою у встановленому законом порядку.

У справах про відповідність Конституції України чинним міжнародним договорам України або тим міжнародним договорам, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їхню обов'язковість; щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту; щодо відповідності проекту закону про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України; щодо порушення Верховною Радою Автономної

Республіки Крим Конституції України або законів України Конституційний Суд України дає висновки.

Рішення ухвалюються, висновки даються Конституційним Судом України поіменним голосуванням шляхом опитування суддів Конституційного Суду.

Рішення і висновки Конституційного Суду України рівною мірою є обов'язковими до виконання.

3. Суди загальної юрисдикції: система та компетенція.

Нормативною основою діяльності судів загальної юрисдикції є Конституція України, Закон України “Про судоустрій і статус суддів” від 7 липня 2010 року, Закон України “Про забезпечення права на справедливий суд” від 12 лютого 2015 року тощо. Відповідно до названих законів систему судів загальної юрисдикції складають: 1) місцеві суди; 2) апеляційні суди; 3) вищі спеціалізовані суди; 4) Верховний Суд.

Усі суди складаються з професійних суддів, які обіймають посади безстроково, крім суддів Конституційного Суду України та суддів, які призначаються на посаду судді вперше. На посаду судді кваліфікаційною комісією суддів може бути рекомендований: а) громадянин України; б) не молодший 25 років; в) який має вищу юридичну освіту і стаж роботи у галузі права не менш як 3 роки; г) проживає в Україні не менш як 10 років; д) володіє державною мовою.

Перше призначення на посаду професійного судді строком на 5 років здійснюється Президентом України. Всі інші судді, крім суддів Конституційного Суду України, обираються Верховною Радою України безстроково, в порядку, встановленому законом.

Суддя звільняється з посади органом, що його обрав або призначив, у разі:

- закінчення строку, на який його обрано чи призначено;
- досягнення суддею 65 років;
- неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я;
- порушення суддею вимог щодо несумісності;
- порушення суддею присяги;
- набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;
- припинення його громадянства;
- визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим;
- подання суддею заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням.

Професійні судді не можуть належати до політичних партій та профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької та творчої. Повноваження судді припиняються у разі його смерті. Держава забезпечує особисту безпеку суддів та їхніх сімей.

У судах встановлюються символи судової влади, такими символами є державні символи України – Державний Герб України та Державний Прапор України, порядок використання яких у приміщеннях судів встановлюється законом відповідно до вимог статті 20 Конституції України. Суддя відправляє правосуддя в мантиї, на якій закріплюється суддівський нагрудний знак встановленого зразка. Зразки мантиї та нагрудного знака затверджує Рада суддів України. Судді, народному засідателю та присяжному видається посвідчення встановленого зразка. Такі зразки затверджуються Головою Верховного Суду України за погодженням з Радою суддів України.

Первинним елементом системи судів загальної юрисдикції є місцеві суди. Систему місцевих судів складають районні, районні у містах, міські та міськрайонні суди. Місцевими господарськими судами є господарські суди Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя. Місцевими адміністративними судами є окружні адміністративні суди, а також інші суди, передбачені процесуальним законом.

До повноважень місцевих судів відносять: розгляд цивільних, кримінальних, адміністративних справ, а також справи про адміністративні правопорушення у випадках та порядку, передбачених процесуальним законом. Місцеві господарські суди розглядають справи, що виникають із господарських правовідносин, а також інші справи, віднесені процесуальним законом до їх підсудності. Місцеві адміністративні суди розглядають справи адміністративної юрисдикції (адміністративні справи).

Місцевий суд складається з суддів місцевого суду, голови та заступника голови суду. У місцевому суді, в якому кількість суддів перевищує п'ятнадцять, може бути призначено більше одного заступника голови суду. Голова місцевого суду, його заступник обираються на посади зборами суддів відповідного суду із числа суддів цього суду.

Очолюються місцеві суди Головою місцевого суду та його заступником чи заступниками. Голова місцевого суду: 1) представляє суд як орган державної влади у зносинах з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами; 2) визначає адміністративні повноваження заступника голови місцевого суду; 3) контролює ефективність діяльності апарату суду; вносить керівникові територіального управління Державної судової адміністрації України подання про призначення на посаду керівника апарату суду, заступника керівника апарату суду та про звільнення їх з посад, а також про застосування до керівника апарату суду, його заступника заохочення або накладення дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства; 4) видає на підставі акта про призначення (обрання) суддею чи звільнення судді з посади відповідний наказ; 5) повідомляє Вищу кваліфікаційну комісію суддів України про наявність вакантних посад у суді в десятиденний строк з дня їх утворення; 6) забезпечує виконання рішень зборів суддів місцевого суду; 7) контролює ведення в суді судової статистики, дбає про інформаційно-аналітичне забезпечення суддів з метою підвищення якості

судочинства; 8) забезпечує виконання вимог щодо підвищення кваліфікації суддів місцевого суду.

Заступник голови місцевого суду відповідно до визначених головою суду обов'язків бере участь в організації діяльності суду.

У системі судів загальної юрисдикції діють апеляційні суди як суди апеляційної інстанції з розгляду цивільних і кримінальних, господарських, адміністративних справ, справ про адміністративні правопорушення. Апеляційними судами з розгляду цивільних, кримінальних справ, а також справ про адміністративні правопорушення є апеляційні суди, які утворюються відповідно до указу Президента України в апеляційних округах. Апеляційними судами з розгляду господарських справ, апеляційними судами з розгляду адміністративних справ є відповідно апеляційні господарські суди та апеляційні адміністративні суди, які утворюються в апеляційних округах відповідно до указу Президента України.

До складу апеляційного суду входять судді, які мають стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років, з числа яких обирається голова суду та його заступники. В апеляційному суді, кількість суддів в якому перевищує тридцять п'ять, може бути призначено не більше трьох заступників голови суду.

У складі апеляційного суду можуть утворюватися судові палати з розгляду окремих категорій справ у межах відповідної судової юрисдикції. Судову палату очолює секретар судової палати, який обирається з числа суддів цього суду. Рішення про утворення судової палати, її склад, а також про призначення секретаря судової палати приймаються зборами суддів апеляційного суду за пропозицією голови суду. Секретар судової палати організовує роботу відповідної палати, контролює здійснення аналізу та узагальнення судової практики у справах, віднесених до компетенції палати, інформує збори суддів апеляційного суду про діяльність судової палати.

До повноважень апеляційних судів відносяться: 1) розглядає справи відповідної судової юрисдикції в апеляційному порядку згідно з процесуальним законом; 2) у випадках, передбачених процесуальним законом, розглядає справи відповідної судової юрисдикції як суд першої інстанції; 3) аналізує судову статистику, вивчає та узагальнює судову практику; 4) надає місцевим судам методичну допомогу в застосуванні законодавства; 5) здійснює інші повноваження, визначені законом. З метою ефективної організації роботи апеляційного суду голова має заступників голови суду. У разі відсутності голови апеляційного суду його адміністративні повноваження здійснює один із заступників голови суду за визначенням голови суду, за відсутності такого визначення - заступник голови суду, який має більший стаж роботи на посаді судді, а в разі відсутності заступника голови суду - суддя цього суду, який має більший стаж роботи на посаді судді.

У системі судів загальної юрисдикції діють вищі спеціалізовані суди як суди касаційної інстанції з розгляду цивільних і кримінальних, господарських,

адміністративних справ. Вищими спеціалізованими судами є: Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищий господарський суд України, Вищий адміністративний суд України.

Суддею вищого спеціалізованого суду може бути суддя, який за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердив здатність здійснювати правосуддя у вищому спеціалізованому суді, має досвід роботи суддею не менше десяти років або має науковий ступінь, отриманий до призначення на посаду судді, та стаж наукової діяльності у галузі права або науково-педагогічної діяльності у галузі права у вищому навчальному закладі або вищих навчальних закладах, що здійснюють підготовку фахівців освітнього ступеня “магістр”, до призначення на посаду судді не менше десяти років.

До повноважень Вищого спеціалізованого суду відносяться такі: 1) розглядає справи відповідної судової юрисдикції в касаційному порядку згідно з процесуальним законом; 2) у випадках, передбачених процесуальним законом, розглядає справи відповідної судової юрисдикції як суд першої або апеляційної інстанції; 3) аналізує судову статистику, вивчає та узагальнює судову практику; 4) надає методичну допомогу судам нижчого рівня з метою однакового застосування норм Конституції та законів України у судовій практиці на основі її узагальнення та аналізу судової статистики; 5) дає спеціалізованим судам нижчого рівня рекомендаційні роз’яснення з питань застосування законодавства щодо вирішення справ відповідної судової юрисдикції; 6) здійснює інші повноваження, визначені законом.

У вищому спеціалізованому суді утворюються палати з розгляду окремих категорій справ у межах відповідної судової юрисдикції. Судову палату очолює секретар судової палати, який призначається з числа суддів цього суду. Рішення про утворення судової палати, її склад, а також про призначення секретаря судової палати приймаються зборами суддів вищого спеціалізованого суду за пропозицією голови суду. Секретар судової палати організовує роботу відповідної палати, контролює здійснення аналізу та узагальнення судової практики у справах, віднесених до компетенції палати, інформує збори суддів вищого спеціалізованого суду про діяльність судової палати.

У вищому спеціалізованому суді діє пленум вищого спеціалізованого суду для вирішення питань, визначених цим Законом. Склад і порядок діяльності пленуму вищого спеціалізованого суду визначаються Законом України “Про судоустрій і статус суддів” від 7 липня 2010 року. Пленум вищого спеціалізованого суду діє у складі всіх суддів вищого спеціалізованого суду для вирішення питань, пов’язаних із забезпеченням єдності судової практики у справах відповідної судової юрисдикції, та інших питань, віднесених до його повноважень Законом України “Про судоустрій і статус суддів” від 7 липня 2010 року.

Пленум вищого спеціалізованого суду:

1) призначає за поданням голови вищого спеціалізованого суду з числа суддів вищого спеціалізованого суду та звільняє з посади секретаря пленуму вищого спеціалізованого суду;

2) узагальнює з метою забезпечення однакового застосування норм права при вирішенні справ відповідної судової юрисдикції практику застосування матеріального і процесуального закону;

3) заслуховує інформацію про стан правосуддя у відповідній судовій юрисдикції та практику вирішення окремих категорій справ;

4) приймає рішення про звернення до Верховного Суду України про направлення конституційного подання щодо конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим та щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України;

5) затверджує Регламент пленуму вищого спеціалізованого суду;

6) за результатами узагальнення судової практики дає роз'яснення рекомендаційного характеру з питань застосування спеціалізованими судами законодавства при вирішенні справ відповідної судової юрисдикції;

7) затверджує положення про Науково-консультативну раду вищого спеціалізованого суду та визначає її персональний склад;

При вищому спеціалізованому суді утворюється Науково-консультативна рада, статус якої визначається Законом України "Про судоустрій і статус суддів" від 7 липня 2010 року. Вищий спеціалізований суд має офіційний друкований орган та може бути співзасновником інших друкованих видань. Отже, вищі спеціалізовані суди в Україні очолюють систему відповідних місцевих і апеляційних господарських та адміністративних спеціалізованих судів і організують контроль за їх діяльністю.

Організація роботи судів загальної юрисдикції регулюється діючим законодавством та має багато прогалин з питань організації і функціонування судової системи в Україні. Для приведення діючого законодавства у відповідність з законом про судоустрій України слід прийняти ряд законів. Серед них, наприклад, закон про адміністративні суди. Здійснення передбаченої Конституцією України судово-правової реформи потребує прийняття законів, наприклад, про адміністративне процесуальне право та деяких інших нормативно-правових актів. Це буде сприяти підвищенню ефективності судової діяльності і здійсненню правосуддя судами загальної юрисдикції в Україні.

4. Верховний Суд – вищий судовий орган системи судів загальної юрисдикції.

Довершує систему судів загальної юрисдикції Верховний Суд – найвищий судовий орган у системі судів загальної юрисдикції. Верховний Суд є найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції України, який забезпечує

едність судової практики у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом. До основних повноважень Верховного Суду відносять:

- 1) здійснення правосуддя в порядку, встановленому процесуальним законом;
- 2) здійснення аналізу судової статистики, узагальнення судової практики;
- 3) подання висновків щодо проектів законодавчих актів, які стосуються судоустрою, судочинства, статусу суддів, виконання судових рішень та інших питань, пов'язаних із функціонуванням судової системи України;
- 4) подання висновку про наявність чи відсутність у діяннях, у яких звинувачується Президент України, ознак державної зради або іншого злочину; вносить за зверненням Верховної Ради України письмове подання про неможливість виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я;
- 5) забезпечує однакове застосування норм права судами різних спеціалізацій у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом;
- 6) здійснює інші повноваження, визначені законом.

До складу Верховного Суду входять сорок вісім суддів, із числа яких обираються Голова Верховного Суду та заступники Голови Верховного Суду. Суддею Верховного Суду може бути суддя, який за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердив здатність здійснювати правосуддя у найвищому судовому органі у системі судів загальної юрисдикції України, має досвід роботи суддею не менше п'ятнадцяти років або має науковий ступінь, отриманий до призначення на посаду судді, та стаж наукової діяльності у галузі права або науково-педагогічної діяльності у галузі права у вищому навчальному закладі або вищих навчальних закладах, що здійснюють підготовку фахівців освітнього ступеня "магістр", до призначення на посаду судді не менше п'ятнадцяти років.

Голова Верховного Суду обирається на посаду строком на п'ять років та звільняється з посади Пленумом Верховного Суду більшістю голосів від загального складу Пленуму шляхом таємного голосування. Суддя Верховного Суду України не може бути обраний Головою Верховного Суду України більше ніж на один строк.

Голова Верховного Суду може бути достроково звільнений з посади з підстав, установлених законом. Повноваження Голови Верховного Суду також припиняються достроково внаслідок висловлення йому недовіри Пленумом Верховного Суду.

У Верховному Суді діють:

- 1) Судова палата в адміністративних справах;
- 2) Судова палата у господарських справах;
- 3) Судова палата у кримінальних справах;
- 4) Судова палата у цивільних справах.

До складу судової палати входять судді відповідної спеціалізації (адміністративної, господарської, кримінальної, цивільної). Судові палати Верховного Суду:

- 1) здійснюють правосуддя в порядку, встановленому процесуальним законом;
- 2) аналізують судову статистику та вивчають судову практику, здійснюють узагальнення судової практики;
- 3) здійснюють інші повноваження, передбачені законом.

Персональний склад судових палат визначається Пленумом Верховного Суду за пропозицією суддів Верховного Суду.

Судову палату Верховного Суду очолює секретар судової палати. Секретар судової палати Верховного Суду обирається на посаду строком на п'ять років за поданням Голови Верховного Суду України та звільняється з посади Пленумом Верховного Суду України більшістю голосів від загального складу Пленуму шляхом таємного голосування. Суддя Верховного Суду не може бути обраний секретарем судової палати Верховного Суду більше ніж на один строк. У разі відсутності секретаря судової палати його обов'язки виконує суддя палати, який має найбільший стаж роботи на посаді судді Верховного Суду України.

У Верховному Суді України діє Пленум Верховного Суду для вирішення питань, визначених Конституцією України та Законом України "Про судоустрій і статус суддів" від 7 липня 2010 року. Склад і порядок діяльності Пленуму Верховного Суду визначаються згаданим Законом. Пленум Верховного Суду України є колегіальним органом, до складу якого входять усі судді Верховного Суду.

Пленум Верховного Суду:

- 1) обирає на посади та звільняє з посад Голову Верховного Суду України, заступників Голови Верховного Суду у порядку, встановленому цим Законом;
- 2) обирає з числа суддів Верховного Суду України за поданням Голови Верховного Суду України та звільняє від виконання обов'язків секретаря Пленуму Верховного Суду та секретарів судових палат;
- 3) заслуховує інформацію Голови Верховного Суду про його діяльність;
- 4) надає висновки щодо проектів законодавчих актів, які стосуються судоустрою, судочинства, статусу суддів, виконання судових рішень та інших питань, пов'язаних із функціонуванням судової системи України;
- 5) приймає рішення про звернення до Конституційного Суду України з питань конституційності законів та інших правових актів, а також щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України;
- 6) надає висновок про наявність чи відсутність у діяннях, в яких звинувачується Президент України, ознак державної зради або іншого злочину; вносить за зверненням Верховної Ради України письмове подання про неможливість виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я;

- 7) затверджує Регламент Пленуму Верховного Суду;
- 8) затверджує Положення про Науково-консультативну раду при Верховному Суді та її склад;
- 9) затверджує склад редакційної колегії офіційного друкованого органу Верховного Суду України;
- 10) розглядає та вирішує інші питання, віднесені законом до його повноважень.

Засідання Пленуму Верховного Суду є повноважним за умови присутності на ньому не менше двох третин від складу Пленуму. На засідання Пленуму можуть бути запрошені представники органів державної влади, наукових установ, громадських організацій, засобів масової інформації та інші особи.

Пленум Верховного Суду скликається Головою Верховного Суду в разі потреби або на вимогу не менш як четвертої частини від складу суддів Верховного Суду, але не рідше одного разу на три місяці. У разі відсутності Голови Верховного Суду Пленум скликається одним із заступників Голови Верховного Суду. Про день і час скликання Пленуму та питання, що виносяться на його розгляд, учасники засідання Пленуму повідомляються не пізніше як за п'ять робочих днів до засідання. У цей же строк надсилаються матеріали щодо питань, які виносяться на розгляд Пленуму.

Засідання Пленуму веде Голова Верховного Суду. У разі відсутності Голови Верховного Суду засідання Пленуму веде заступник Голови Верховного Суду.

Пленум Верховного Суду України приймає з розглянутих питань постанови. Постанови Пленуму Верховного Суду підписуються головуючим на засіданні Пленуму та секретарем Пленуму і публікуються в офіційному друкованому органі та розміщуються на веб-сайті Верховного Суду.

Науково-консультативна рада утворюється при Верховному Суді з числа висококваліфікованих фахівців у галузі права для підготовки наукових висновків з питань діяльності Верховного Суду, підготовка яких потребує наукового забезпечення.

Порядок організації та діяльності Науково-консультативної ради визначається положенням, що затверджується Пленумом Верховного Суду.

Верховний Суд має офіційний друкований орган, в якому публікуються матеріали судової практики Верховного Суду та інших судів загальної юрисдикції, матеріали з питань організації діяльності судів загальної юрисдикції та інші матеріали. Офіційний друкований орган може видаватися в електронному вигляді.

Система судів загальної юрисдикції
Верховний Суд України — найвищий судовий
орган

Судова палата у цивільних справах	Судова палата у кримінальних справах	Судова палата у господарських справах	Палата в адміністративних справах	Військова судова колегія
Перегляд окремих рішень у касаційному порядку та справ у порядку повторної касації, та апеляції судами загальної юрисдикції в касаційному порядку				
Президія Верховного Суду		Пленум Верховного Суду		Науково-консультативна рада
Організаційне забезпечення		Організаційно-методичне забезпечення		Науково-методичне забезпечення

Вищі спеціалізовані суди

Адміністративний (1)	Господарський (1)	Інші спеціалізовані суди
Перегляд рішень апеляційних і місцевих адміністративних судів у касаційному порядку	Перегляд рішень апеляційних і місцевих господарських судів у касаційному порядку	Перегляд рішень апеляційних та інших спеціалізованих місцевих судів у касаційному порядку
Вищі спеціалізовані суди		
Президія вищого спеціалізованого суду	Пленум вищого спеціалізованого суду	Науково-консультативна рада
Організаційне забезпечення	Організаційно-методичне забезпечення	Науково-методичне забезпечення

Касаційний суд України (1)

Перегляд у касаційному порядку справ, віднесених до його підсудності			
Судова палата у цивільних справах	Судова палата у кримінальних справах	Військова судова палата	Президія Касаційного суду

Апеляційний суд України (1)

Перегляд справ у апеляційному порядку відповідно до процесуального закону			
Судова палата у кримінальних справах	Судова палата у цивільних справах	Військова судова палата	Президія Апеляційного суду

Апеляційні суди (40)

Загальні (31)		Спеціалізовані (9)	
АРК, областей, м. Києва і Севастополя (27)	військові регіонів і Військово-морських сил України (4)	господарські (9)	адміністративні
Перегляд рішень в апеляційному порядку та розгляд окремої категорії справ у першій інстанції		Перегляд рішень місцевих господарських судів в апеляційному порядку	Перегляд рішень в апеляційному порядку та розгляд окремої категорії справ у першій інстанції
Суд присяжних			
Розгляд справ, визначених процесуальним законом			

Місцеві суди (791)

Загальні (764)		Спеціалізовані (27)	
районні, міські, районні у містах, міськрайонні (740)	військові гарнізонів (24)	господарські	адміністративні (окружні)
Розгляд кримінальних, цивільних та ін. справ у першій інстанції	Розгляд справ щодо військовослужбовців у першій інстанції	Розгляд господарських справ у першій інстанції	Розгляд адміністративних справ у першій інстанції

Примітка. Цифрами позначена кількість відповідних судів.

5. Основні засади діяльності Прокуратури України.

Поняття прокуратури України. Прокуратура, система органів прокуратури, принципи діяльності органів прокуратури, акти прокуратури, припис прокуратури, подання прокуратури, Генеральний Прокурор України.

У державному механізмі України прокуратура виступає як самостійний інститут державного ладу, який реалізує покладені на нього Конституцією та законами України функції у взаємодії з іншими органами державної влади.

Прокуратура України формується і діє відповідно до загальних засад, визначених Конституцією та законами України. Основними принципами організації та діяльності органів прокуратури є:

- принцип централізації системи органів прокуратури;
- самостійності й незалежності прокуратури;
- законності;
- принцип гласності;
- принцип колегіальності;
- принцип єдиноначальства прокуратури тощо.

Важливим питанням правової природи органів прокуратури України є їх система і структура.

Очолює систему органів прокуратури з притаманними тільки йому повноваженнями Генеральний прокурор України, який призначається на посаду Президентом України за згодою Верховної Ради України.

Генеральна прокуратура здійснює керівництво підпорядкованими прокуратурами і безпосередньо виконує особливо важливі завдання щодо здійснення нагляду за додержанням законів; вона являє собою складну державну структуру, яка організує свою діяльність за територіальним та предметно-галузевим принципами.

Генеральний прокурор України, який затверджує відповідно до чинного законодавства структуру Генеральної прокуратури України, має першого заступника і заступників.

Функції та повноваження прокуратури. України Призначення прокуратури в механізмі держави найбільш повно відображають її функції. Функції прокуратури являють собою основні напрямки і види діяльності цього органу.

В Конституції України основні функції Прокуратури визначені у статті 121; на Прокуратуру України покладається:

- 1) підтримання державного обвинувачення в суді;
- 2) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом;
- 3) нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство;

4) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян;

Прокуратуру України очолює Генеральний прокурор України, який призначається на посаду за згодою Верховної Ради України та звільняється з посади Президентом України. Верховна Рада України може висловити недовіру Генеральному прокуророві України, що має наслідком його відставку з посади.

Строк повноважень Генерального прокурора України - п'ять років. Організація і порядок діяльності органів прокуратури України визначаються законом.

Прокуратура виступає як самостійна державно-правова інституція, яка при реалізації своєї компетенції тісно взаємодіє з усіма гілками влади, особливо з судовою. Водночас, прокуратура України становить єдину централізовану систему, яку очолює Генеральний прокурор України з підпорядкуванням нижчих за належністю прокурорів вищим за належністю.

Правовий статус органів прокуратури регламентує Конституція України та Закон України «Про прокуратуру». Окрім цього, прокуратура діє на базі відповідних принципів.

6. Правоохоронна діяльність і правоохоронні органи

Правоохоронна функція держави полягає у забезпеченні конституційного порядку, національної безпеки, правового порядку; вона спрямована на охорону конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також на відновлення порушених прав.

Правоохоронна діяльність - державна правомірна діяльність, що полягає у впливі на поведінку людини або групи людей з боку уповноваженого державою органу (їх посадових осіб) шляхом охорони правопорядку, виявлення або розслідування порушення права, відновлення права з обов'язковим дотриманням встановлених у законі процедур цієї діяльності. Така діяльність має специфічні ознаки.

Головна ознака правоохоронної діяльності полягає у здатності компетентних органів держави охороняти права фізичних або юридичних осіб певними юридичними процедурами. При цьому до правопорушників може застосовуватися правомірний примус. Протидія правоохоронній діяльності є небажаною, а в певних випадках, передбачених законом, особи, які перешкоджають правоохоронній діяльності, можуть бути притягнуті до відповідальності.

У процесі правоохоронної діяльності можуть бути використані тільки офіційні (офіційна інформація) і правомірні (правомірним шляхом встановлені факти тощо) засоби впливу. Неофіційна інформація може бути використана тільки в інтересах держави, а не органу, який її використовує. Проте використати такі дані для погіршення захисту прав і свобод людини правоохоронний орган не має права, оскільки конституційні права і свободи

людини, громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією (Конституція ст. 64).

Правоохоронні органи зобов'язані виконувати дії, що мають упорядкувальне, контрольне та охоронне призначення. Так, на органи податкової служби, які виконують певні правоохоронні дії (виявлення та розслідування злочинів у сфері оподаткування, контроль за правильністю сплати податків), за Законом України «Про державну податкову службу України» покладено завдання формувати та вести Державний реєстр фізичних осіб (платників податків та інших обов'язкових платежів) і Єдиний банк даних про платників податків (юридичних осіб), а також роз'яснювати законодавство з питань оподаткування серед платників податків.

Іншою ознакою правоохоронної діяльності є процедурна (процесуальна) ознака. Вона вказує на те, що способи здійснення правоохоронної діяльності складаються із спеціально встановлених юридичних процедур. Порушення посадовими особами правоохоронних органів встановлених процедур визнається суттєвим порушенням процесуального законодавства і завжди тягне до визнання дії правоохоронного органу неправомірною. Усі процедури правоохоронного призначення є формально визначеними, вони мають протокольну форму. Це означає, що будь-яка процесуальна дія (допит, обшук, затримання підозрілого, пред'явлення звинувачення тощо) має протоколюватися, при цьому вимоги до складання протоколу є однаковими для всіх учасників кримінального, цивільного судочинства або з провадження адміністративних правопорушень. Це стосується вимог до складання процесуальних актів усіма суб'єктами правоохорони: прокурора, слідчого, органу дізнання, контролюючого органу.

Ще однією ознакою правоохоронної діяльності визнається статусна (професійна) ознака уповноваженою державою особи. Здійснювати таку діяльність (виявляти та розслідувати злочин, підтримувати правопорядок, забезпечувати конституційний порядок і національну безпеку тощо) може тільки компетентна, процесуально уповноважена державою службова особа, яка позбавлена права займати будь-яку іншу посаду або займатися іншою діяльністю (окрім наукової та творчої діяльності) й делегувати свої повноваження іншій особі.

У Законі України «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів» подано **перелік правоохоронних органів, до яких, зокрема, належать:**

- органи прокуратури;
- органи внутрішніх справ;
- органи служби безпеки;
- митні органи;
- органи охорони державного кордону;
- органи й установи виконання покарань;
- органи державної податкової служби;
- органи державної контрольно-ревізійної служби;

- органи рибної охорони;
- органи державної лісової охорони;
- інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції (ст. 2 Закону).

Правоохоронні функції вказують на участь того чи іншого органу в охороні (підтриманні) правопорядку. Правопорядок є об'єктивною необхідністю розвитку держави та суспільства. Його забезпечення має відбуватися у межах законності. Підтримується правопорядок повсякденним додержанням, виконанням, використанням і застосуванням норм права учасниками правових відносин. Участь у подібних відносинах уповноваженого органу накладає на нього виключно важливу відповідальність.

Діяльність з підтримання правопорядку, запобігання правопорушенням є обов'язковою і полягає у невідкладному й адекватному реагуванні на факти невиконання чи неналежного виконання вимог правових норм з боку юридичних або фізичних осіб. При цьому недопустимими є протиправні дії стосовно правопорушників з боку працівників правоохоронних органів у вигляді погроз, залякувань, побоїв тощо. Правоохоронні дії тісно пов'язані між собою. Вони утворюють цілісну правоохоронну сферу, охоплюючи відновлення неправомірно порушеного права, в тому числі й самими правоохоронними органами.

Деякі правоохоронні органи мають спеціальний предмет діяльності. У структурі служби безпеки, органів внутрішніх справ, органів з виконання покарань, податкової міліції, державної охорони також є спеціалізовані підрозділи з виконання оперативно-розшукових дій.

Специфіка предмета їх правоохоронної діяльності полягає у пріоритетному й ефективному виконанні функції щодо захисту конституційного порядку, національної безпеки, виявлення та розслідування злочинів, а також функції з виконання покарань. У цьому процесі спецслужби уповноважені використовувати, відповідно до закону, гласні та негласні, пошукові, розвідувальні й контрозвідувальні заходи із застосуванням оперативних і оперативно-технічних засобів. Їм надано право здійснювати оперативно-розшукову діяльність.

3. Правозахисні органи України.

Правозахисна діяльність полягає у захисті прав та інтересів громадян України, іноземців, осіб без громадянства (як юридичних, так і фізичних осіб) відносно спірних питань їхніх прав і охоронюваних інтересів, а також у наданні правової допомоги від обвинувачення, посилення правових гарантій охорони прав і свобод від втручання органів влади та управління.

Потреба в існуванні інститутів з правозахисної діяльності пояснюється цілою низкою взаємопов'язаних чинників.

По-перше, тим, що гарантування охорони прав громадян стало одним із принципів правової системи та державного життя, що знайшов відображення в Конституції. Діяльність державних органів і окремих службових осіб

свідчить про те, що, самотійно виконуючи свої професійні функції і завдання, вони часто-густо порушують конституційні права та правомірні інтереси фізичних і юридичних осіб. Тому захист прав громадян потрібен, незважаючи на наявність системи контролю за законністю з боку суду, органів прокуратури та інших уповноважених на це органів.

По-друге, міжнародні політико-правові інститути приділяють все більше уваги правам людини в посттоталітарних країнах. Для Української держави дотримання міжнародних стандартів з прав людини стало одним із пріоритетів внутрішньої політики. Про це свідчить прийняття в нашій країні політичних документів з концептуальних питань розвитку демократії, захисту прав людини, проведення судово-правової реформи.

По-третє, правозахисні інститути є незалежними від державних органів; для них характерна відкритість, вільний доступ для всіх, хто потребує захисту своїх прав і свобод. Механізми захисту прав і свобод громадян виникають у процесі взаємодії органів влади та громадянського суспільства і це стало реальним гарантом від відомчого або неправомірного втручання.

Предмет правозахисної діяльності стосується правової допомоги юридичним особам, громадянам України, іноземцям та особам без громадянства, а також захисту фізичних осіб від обвинувачення. Проте кількість осіб, які потребують допомоги та захисту з кожним роком збільшується.

Правозахисна функція, яку виконують державні й недержавні органи, має багато складових. Це, зокрема:

- роз'яснення громадянам їхніх прав та обов'язків,
- надання юридичної допомоги,
- представництво в суді, правоохоронних органах тощо.

Державним органом, який повинен сприяти розвитку юридичних послуг з метою реалізації прав, свобод і законних інтересів громадян та юридичних осіб, надання їм платних послуг правового й технічного характеру є **Міністерство юстиції** України та його органи на місцях. До складу органів юстиції належать органи з виконавчого провадження, органи реєстрації актів громадянського стану, органи державної реєстрації нормативно-правових актів громадських об'єднань, а також нотаріат.

Правозахисну функцію виконує **адвокатура**, яка не є державною інституцією. Своєю діяльністю вона на професійній основі забезпечує право на захист від обвинувачення і надає правову допомогу при вирішенні справ у судах та інших органах влади (ст. 59 Конституції України). Разом з тим громадяни України мають право вільного вибору захисника і можуть обирати захисником своїх інтересів особу, яка є фахівцем у галузі права, якщо така особа може легально надавати правову допомогу особисто чи за дорученням юридичної особи. З 1998 р. в Україні розпочала свою роботу нова правозахисна інституція — **Уповноважений Верховної Ради України з прав людини**.

Діяльність Уповноваженого безпосередньо спрямована на охорону прав і свобод людини, розширення обізнаності громадян про порушення їхніх прав і свобод органами влади, посадовими особами. Ця діяльність водночас є правозахисною, і правоохоронною. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини здійснює легітимний парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також захист прав кожного на території України в межах своїх повноважень. Уповноважений здійснює свої функції незалежно від інших державних органів і посадових осіб. Він розглядає скарги про порушення конституційних прав громадян, що звертаються до нього після того, як всі правомірні шляхи для відновлення порушених прав вичерпано. Омбудсман (так цей орган іменується в країнах Заходу) може порушити провадження у відповідних державних органах. Аналізуючи стан справ щодо забезпечення прав людини у країні в цілому, Уповноважений подає щорічні доповіді з цього питання парламенту, пропонуючи водночас відповідні законодавчі заходи для усунення типових причин порушення прав і свобод громадян. Таким чином, інститут Уповноваженого - ефективний правозахисний орган, що відіграє істотну роль у забезпеченні прав людини.

Свою діяльність він будує відповідно до Конституції України, Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» і має на меті:

- захист прав і свобод людини і громадянина, проголошених Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами України;
- сприяння поновленню порушених прав і свобод;
- сприяння приведенню законодавства України про права і свободи людини і громадянина відповідно до Конституції України та міжнародних стандартів;
- поліпшення і подальший розвиток міжнародного співробітництва у галузі прав і свобод людини і громадянина;
- сприяння правовій інформованості населення та захист конфіденційної інформації про особу та інші.

Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, об'єднання громадян, підприємства, установи, організації незалежно від форм власності, посадові та службові особи, яких звернувся Уповноважений, зобов'язані співпрацювати з ним і надавати йому необхідну допомогу.

Уповноваженим може бути призначений громадянин України, який на день обрання досяг сорока років, володіє державною мовою, має високі моральні якості, досвід правозахисної діяльності та протягом останніх п'яти років проживає в Україні. Першою особою, обраною на цю посаду стала Н. Карпачова. У результаті діяльності Уповноваженого підтримується віра людини у справедливість, нейтралізується негативне ставлення її до влади, пом'якшуються конфлікти між державою, її органами і громадянами.

Діяльність омбудсмана демократизує суспільство, розвиває правову свідомість.

Актами реагування Уповноваженого на порушення положень Конституції та законів України, міжнародних договорів України стосовно прав і свобод людини і громадянина є: конституційне подання Уповноваженого; подання до органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій (незалежно від форми власності) та їх посадових і службових осіб.

Уповноважений щорічно письмово докладає Верховній Раді України про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні органами державної влади, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами, організаціями (незалежно від форм власності) та їх посадовими і службовими особами.

Щорічна доповідь повинна містити посилання на випадки порушень прав і свобод людини і громадянина, щодо яких Уповноважений вживав необхідних заходів, на результати перевірок, що здійснювалися протягом року.

Уповноважений з прав людини для здійснення своїх повноважень формує секретаріат, який є юридичною особою, має свій рахунок у банку та печатку встановленого зразка.

Органи юстиції традиційно належать до правозастосовчих органів нашої держави.

Органи юстиції очолює Міністерство юстиції України, яке є центральним органом виконавчої влади в Україні. Правову основу діяльності органів юстиції становлять Конституція України, закони України «Про державну виконавчу службу», «Про нотаріат». Положення про Міністерство юстиції України, затверджене Указом Президента України, Положення Про Головне управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, обласні, Київське і Севастопольське міські управління юстиції та інші нормативно-правові акти.

До завдань органів юстиції щодо здійснення професійної діяльності з юридичної допомоги можна віднести:

- розвиток правової інформатизації, формування у громадян правового світогляду;
- державну реєстрацію нормативних актів органів виконавчої влади, органів господарського управління та контролю, що зачіпають права, свободи і законні інтереси громадян або мають міжвідомчий характер, ведення реєстру цих актів, надання інформації з бази даних реєстру;
- легалізацію всеукраїнських, міжнародних і місцевих об'єднань громадян, реєстрацію політичних партій, міжнародних громадських організацій, неурядових організацій іноземних держав в Україні та їх символіки, контроль за додержанням ними положень їхніх статутів;

- сприяння розвитку юридичних послуг, здійснення державної реєстрації юридичних осіб та реєстрації прав на нерухоме майно, ведення реєстру застави майна;

- надання громадянам і юридичним особам додаткових платних послуг із складних питань правового характеру;

- забезпечення підготовки відповідних документів та представництво інтересів держави в Європейському Суді з прав людини під час розгляду справ про порушення прав людини в Україні, направлення спостерігачів у місії з контролю за додержанням прав і свобод людини і громадянина;

- організацію розгляду звернень громадян з питань, які належать до компетенції органів юстиції, виявлення та усунення причин, що породжують скарги громадян.

Одним з основних напрямів діяльності органів юстиції є діяльність, спрямована на виконання рішень (вироків), постанов судових органів. При цьому органи юстиції організують заходи щодо своєчасного, повного та неупередженого примусового виконання рішень судових органів.

В системі Мін'юсту працює близько 14,5 тис. працівників. Міністерство юстиції України очолює міністр, якого за поданням Прем'єр-міністра призначає Президент України.

При Мін'юсті також діє Уповноважений у справах додержання Конвенції про захист прав і основних свобод людини. Уповноважений представляє Україну під час розгляду справ про порушення нашою державою положень Конвенції, а також інформує про виконання Україною рішень Комісії та Суду; вносить на розгляд Кабінету Міністрів України пропозиції про усунення порушень положень Конвенції, недопущення таких порушень у майбутньому тощо.

До структури органів юстиції входять також органи нотаріату та реєстрації актів громадянського стану. Повноваження цих органів визначені в Законі України «Про нотаріат», у Сімейному кодексі України та в інших нормативно-правових актах.

Відділи реєстрації актів громадянського стану районних, районних у містах, міських (міст обласного значення) управлінь юстиції проводять реєстрацію юридичних фактів, таких як: народження, смерті, одруження, розірвання шлюбу, встановлення батьківства, зміни прізвища, імені, по батькові, приймають і розглядають заяви громадян про внесення змін, доповнень, поновлення, а також анулювання записів актів громадянського стану та у встановленому порядку зберігають актові книги.

У системі правозахисних органів важливе місце посідає **нотаріат** - система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти нотаріальні дії, передбачені Законом України «Про нотаріат», для надання їм юридичної вірогідності.

Предметом нотаріальної діяльності є посвідчення безспірних прав, безспірних фактів і вчинення інших дій, що впливає із повноважень

нотаріальних органів і посадових осіб. Діяльність нотаріату спрямована на охорону та захист прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, на запобігання правопорушенням шляхом правильного і своєчасного вчинення нотаріальних дій.

Джерелами нотаріального права є Конституція України, де закріплено теоретичні положення, які зумовлюють діяльність нотаріату, а також Закон України «Про нотаріат». Законом вперше було передбачено запровадження приватного нотаріату. Нотаріуси у своїй діяльності керуються також постановами й розпорядженнями Кабінету Міністрів України, наказами та інструкціями Міністерства юстиції.

Нотаріуси і службові особи, які виконують ці функції, діють згідно з чинним законодавством (ст. 7 Закону) та мають вимагати додержання законності всіма громадянами і юридичними особами, які звертаються до них з проханням виконати певну нотаріальну дію; відмовляти у виконанні дій, що суперечать закону; не приймати документи, які оформлені з порушеннями закону або містять відомості, що порочать честь і гідність громадян. Не менш важливим у діяльності нотаріату є *додержання таємниці виконуваних нотаріальних дій*. Саме тому довідки й документи нотаріальні контори і приватні нотаріуси видають лише тим громадянам, державним установам і організаціям, для яких або за дорученням яких виконувалися нотаріальні дії. Важливе значення у діяльності нотаріату має також *додержання об'єктивної істини*, тобто обґрунтованості дій нотаріусів та інших посадових осіб, які виконують нотаріальні дії. Підставою для виконання нотаріальних дій є дійсні обставини, підтверджені необхідними й достатніми письмовими доказами (документами). Подані матеріали нотаріус оцінює з точки зору їх належності, допустимості й достовірності (ст. 4 Закону).

За вчинення нотаріальних дій нотаріуси справляють державне мито у розмірах, встановлених декретом Кабінету Міністрів України з наступними змінами та доповненнями.

Приватні нотаріуси за вчинення нотаріальних дій справляють плату, розмір якої встановлюється за домовленістю сторін (ст. 31 Закону). З доходу приватного нотаріуса справляється прибутковий податок за ставками, встановленими чинним законодавством.

Посадовими особами виконавчих комітетів сільських, селищних, міських рад народних депутатів України у населених пунктах, де немає державних нотаріусів, можуть вчиняти певні нотаріальні дії.

У державних нотаріальних конторах вчиняються такі нотаріальні дії(ст. 34 Закону):

- 1) посвідчуються угоди (договори, заповіти, доручення, шлюбні контракти та ін.);
- 2) вживаються заходи щодо охорони спадкового майна;
- 3) видаються свідоцтва про право на спадщину;

- 4) видаються свідоцтва про право власності на частку у спільному майні подружжя;
- 5) видаються свідоцтва про придбання жилих будинків з прилюдних торгів;
- 6) видаються дублікати документів, що зберігаються у справах нотаріальної контори;
- 7) накладається заборона відчуження жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна;
- 8) засвідчується вірність копій документів і виписок з них;
- 9) засвідчується справжність підпису на документах;
- 10) засвідчується правильність перекладу документів з однієї мови на іншу;
- 11) посвідчується факт, що громадянин є живим;
- 12) посвідчується факт перебування громадянина в певному місці;
- 13) посвідчується тотожність громадянина з особою, зображеною на фотокартці;
- 14) посвідчується час пред'явлення документів;
- 15) передаються заяви фізичних і юридичних осіб іншим фізичним і юридичним особам;
- 16) приймаються на депозит (тобто на зберігання на певний строк) грошові суми та цінні папери тощо.

Цей перелік не є вичерпним. Чинним законодавством на державних нотаріусів може бути покладено вчинення й інших нотаріальних дій. Приватні нотаріуси вчиняють подібні нотаріальні дії, за винятком деяких. Так, зокрема, вони не мають права накладати і знімати заборону відчуження жилого будинку, квартири, дачі, садового будинку, гаража, земельної ділянки, іншого нерухомого майна; видавати свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя у разі смерті одного з подружжя; видавати свідоцтва про право на спадщину тощо.

Адвокатура

Конституція України гарантує кожному право захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань шляхом оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

У будь-якому правовому суспільстві адвокату відведено особливу роль. Адвокат має діяти не тільки в інтересах клієнта, а й в інтересах права в цілому. Основні положення про роль адвокатів, прийняті на VIII Конгресі ООН по запобіганню злочинам, що відбувся у серпні 1990 р., вказують на особливість адвокатської діяльності в суспільстві, яка має поважатися і гарантуватися урядами при розробці національного законодавства та його застосуванні як адвокатами, так і судьями, прокурорами, членами законодавчої та виконавчої влади і суспільством у цілому. Після здобуття незалежності в українському законодавстві зроблено перші кроки на шляху

створення дійсно незалежної адвокатури. 19 грудня 1992 р. був прийнятий Закон України «Про адвокатуру», за яким адвокатура в Україні визначалася як добровільне професійне громадське об'єднання, покликане згідно з Конституцією України сприяти захисту прав, свобод та представляти законні інтереси громадян, іноземних громадян, осіб без громадянства, юридичних осіб, подавати їм іншу юридичну допомогу (ст. 1 Закону).

Адвокатом може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту, стаж роботи за фахом юриста або помічника адвоката не менш як два роки, склав кваліфікаційні іспити, має свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю та прийняв Присягу адвоката України.

Адвокат не може працювати в суді, прокуратурі, державному нотаріаті, органах внутрішніх справ, службі безпеки, державного управління. Адвокатом не може бути особа, яка має судимість. Він має право: представляти і захищати права та інтереси громадян і юридичних осіб за їх дорученням у всіх органах, підприємствах, установах і організаціях, до компетенції яких входить вирішення відповідних питань;

збирати відомості про факти, які можуть бути використані як докази у цивільних, господарських, кримінальних справах і справах про адміністративні правопорушення, зокрема запитувати й отримувати документи або їхні копії від підприємств, установ, організацій та об'єднань, а від громадян за їхньою згодою, ознайомлюватися на підприємствах, в установах і організаціях з необхідними для виконання доручення документами та матеріалами, за винятком тих, таємниця яких охороняється законом; отримувати письмові висновки фахівців з питань, що потребують спеціальних знань;

застосовувати науково-технічні засоби відповідно до чинного законодавства; доповідати про клопотання і скарги на прийомі у посадових осіб і відповідно до закону одержувати від них письмові мотивовані відповіді на ці клопотання і скарги; бути присутнім при розгляді своїх клопотань і скарг на засіданнях колегіальних органів і давати пояснення щодо суті клопотань і скарг.

При здійсненні професійної діяльності адвокат зобов'язаний неухильно додержуватися вимог чинного законодавства, використовувати всі передбачені законом засоби захисту прав і законних інтересів громадян і юридичних осіб і не має права використовувати свої повноваження на шкоду особі, в інтересах якої прийняв доручення. Законом України «Про адвокатуру» передбачені й інші обов'язки адвоката.

Адвокатура України здійснює свою діяльність на принципах верховенства закону, незалежності, демократизму, гуманізму і конфіденційності (ст. 4 Закону).

Принцип незалежності адвокатської діяльності полягає у забезпеченні таких умов виконання професійних прав і обов'язків адвоката, які б забезпечували його свободу від будь-якого зовнішнього впливу, тиску чи втручання в його діяльність, зокрема з боку державних органів, а також від

впливу своїх особистих інтересів. Адвокат зобов'язаний не допускати у своїй професійній діяльності компромісів, які б применшували його незалежність, з метою догодити суду, іншим державним органам, третім особам або клієнтові, якщо такі компроміси розходяться із законними інтересами клієнта і перешкоджають належному наданню йому правової допомоги.

Сутність *принципу додержання законності у діяльності адвоката* полягає в тому, що він зобов'язаний не порушувати чинного законодавства України, сприяти утвердженню і практичній реалізації принципів верховенства права та законності, вживати всі свої знання і професійну майстерність для належного захисту і представництва прав і законних інтересів громадян і юридичних осіб.

Адвокат не може давати клієнтові поради, свідомо спрямовані на полегшення вчинення правопорушень, або іншим чином умисно сприяти вчиненню їх. У своєму приватному житті адвокат також зобов'язаний додержуватися закону, не вчиняти правопорушень і не сприяти їх вчиненню.

Додержання *принципу конфіденційності* є необхідною і найважливішою передумовою довірчих відносин між адвокатом і клієнтом, без яких неможливо належне надання правової допомоги. Отже, збереження конфіденційності будь-якої інформації, отриманої адвокатом від клієнта, а також про клієнта або інших осіб у процесі здійснення адвокатської діяльності, є правом адвоката у відносинах з усіма суб'єктами права, які можуть вимагати розголошення такої інформації. та обов'язком щодо клієнта і тих осіб, кого ця інформація стосується.

Конфіденційність певної інформації, що охороняється правилами ст. 4 Закону «Про адвокатуру» може бути скасована тільки особою, заінтересованою в її додержанні (або спадкоємцями такої фізичної особи чи правонаступниками юридичної особи), у письмовій чи іншій зафіксованій формі.

Адвокат не відповідає за порушення цього принципу в разі допиту його у встановленому законом порядку як свідка щодо обставин, які виходять за межі предмета адвокатської таємниці, визначеного чинним законодавством, хоч і охоплюється предметом конфіденційної інформації.

Розголошення відомостей, що становлять *адвокатську таємницю*, заборонено за будь-яких обставин, включаючи незаконні спроби органів дізнання, попереднього слідства й суду допитати адвоката про обставини, що є адвокатською таємницею.

Адвокату, помічникові адвоката, посадовим особам адвокатських об'єднань забороняється розголошувати відомості, що становлять предмет адвокатської таємниці, та використовувати їх у своїх інтересах або в інтересах третіх осіб.

Професійні права, честь і гідність адвоката охороняються законом. Забороняється будь-яке втручання в адвокатську діяльність, вимагати від адвоката, його помічника, посадових осіб і технічних працівників

адвокатських об'єднань відомостей, що становлять адвокатську таємницю. З цих питань вони не можуть бути допитані як свідки.

Документи, пов'язані з виконанням адвокатом доручення, не підлягають огляду, розголошенню чи вилученню без його згоди. Забороняється прослуховування телефонних розмов адвокатів у зв'язку з оперативно-розшуковою діяльністю без санкції Генерального прокурора України, його заступників, прокурорів Автономної Республіки Крим, області, міста Києва.

Не може бути внесено подання органом дізнання, слідчим, прокурором, а також винесено окрему ухвалу суду щодо правової позиції адвоката у справі.

Адвокату гарантується рівність прав з іншими учасниками процесу. Кримінальну справу проти адвоката може порушити тільки Генеральний прокурор України, його заступники, прокурори Автономної Республіки Крим, області, міста Києва. Адвоката не можна притягти до кримінальної, матеріальної та іншої відповідальності або погрожувати їй застосуванням у зв'язку з поданням юридичної допомоги громадянам та організаціям згідно з законом.

Адвокат має право займатися адвокатською діяльністю індивідуально, відкрити своє адвокатське бюро, об'єднуватися з іншими адвокатами в колегії, відкривати адвокатські фірми, контори та інші адвокатські об'єднання, які діють відповідно до закону та статутів адвокатських об'єднань.

Адвокатські бюро, колегії, контори та інші адвокатські об'єднання є юридичними особами. Адвокати та адвокатські об'єднання відкривають розрахунковий рахунок та інші рахунки в банках на території України, а у встановленому чинним законодавством порядку - і в іноземних банках; можуть мати печатку та штампи зі своїм найменуванням.

З метою підвищення кваліфікаційного рівня адвокатури, посилення правозахисної діяльності адвокатів у складі органів адвокатури діє *Вища кваліфікаційна комісія адвокатури*.

Положення про неї підписано Указом Президента України від 5 травня 1999 р. № 155/93¹.

Відповідно до Закону України «Про адвокатуру» та зазначеного Положення, Вища кваліфікаційна комісія адвокатури утворюється при Кабінеті Міністрів України. Утворюється Вища кваліфікаційна комісія адвокатури з представників від кожної кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, Верховного Суду України, Міністерства юстиції України, Спілки адвокатів України.

Вища кваліфікаційна комісія адвокатури в межах своїх повноважень приймає або затверджує положення, рекомендації, роз'яснення, рішення, обов'язкові для виконання кваліфікаційно-дисциплінарними комісіями адвокатури, адвокатами та адвокатськими об'єднаннями, на яких поширюється їхня дія.

Висновки

Судова влада - самостійна галузь державної влади, суб'єктом якої є суд, що займає особливе місце в системі державних органів і реалізує свої функції в особливій процесуальній формі. Самостійність і незалежність судової влади не варто розуміти так, начебто судова влада ніяк не залежить від двох інших гілок влади.

Законодавча влада визначає структуру судової системи, компетенцію судів, статус суддів, бере участь у формуванні суддівського корпусу. У деяких країнах від виконавчої влади залежить створення належних умов для роботи судів, підготовки кадрів для заміщення суддівських посад і ряд інших організаційних питань. У багатьох державах призначення на судові посади провадить глава держави (президент або монарх).

Роль судової влади в суспільстві виражається в тому, щоб забезпечувати панування права, вираженого, насамперед, у конституціях і інших законах.

Рекомендована література

Бринцев В. Д. Судовий конституціоналізм в Україні: доктрина і практика формування : у 2 кн. : монографія / В. Д. Бринцев ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого". – Х. : Право. – 2013. – Кн. 1. – 392 с.

Городовенко В. В. Принципи судової влади : монографія / В. В. Городовенко ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого". – Х. : Право, 2012. – 448 с.

Дашковська О. Р. Судовий прецедент і судова практика як джерела права / О. Р. Дашковська // Вісник Академії правових наук України. – Х., 2011. – № 1. – С. 34–41.

Державна судова адміністрація України: 10 років судового адміністрування : ювіл. вид. / відп. ред.: Ю. С. Забара, Ф. К. Іллюк, В. С. Ковальський. – К. : Юрінком Інтер, 2012. – 224 с.

Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12 лютого 2015 року № 192-VIII.

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 07 липня 2010 року № 2453-VI.

Кирилюк Р. І. Державна судова адміністрація України як суб'єкт забезпечення діяльності судів : монографія / Р. І. Кирилюк. – К. : Логос, 2012. – 188 с.

Конституційне право України [Текст] : навч. посіб. для студентів ВНЗ / [Р. Ф. Гринюк та ін. ; за заг. ред. д-ра юрид наук, проф. Р. Ф. Гринюка] ; Донец. нац. ун-т, Екон.-правовий ф-т. - Донецьк : ДонНУ, 2014. - 281 с.

Крусян А.Р. Конституційне право України [Текст] : навч.-метод. посіб. / А. Р. Крусян ; Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.", Каф. конституц. права. - Одеса : Фенікс, 2015. - 134, [3] с.

Марочкін І. Є. Проблеми судової правотворчості в забезпеченні принципу верховенства права / І. Є. Марочкін // Проблеми законності. – Х., 2012. – Вип. 119. – С. 224–237.

Мовчан В. В. До проблемних питань проявів судової влади у сферах правотворчої, правозастосовної і правоохоронної діяльності / В. В. Мовчан // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2013. – № 4. – С. 16–23.

Москвич Л. М. Ефективність судової системи: концептуальний аналіз : монографія / Л. М. Москвич ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого". – Х. : ФІНН, 2011. – 384 с.

Організація судових та правоохоронних органів : підручник / Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого ; за ред. І. Є. Марочкіна. – Х. : Право, 2013. – 448 с.

Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л. Конституційне право України: Підручник / за заг. В.Л. Федоренка. – 4-е вид., перероб. І доопр. – К.: Видавництво Ліра. – К., 2012. – 576 с.

Прилуцький С. В. Концепція судового права та перспективи її впровадження у правову систему України : наук. доп. / С. В. Прилуцький. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2011. – 28 с.

Самсін І. Л. Раціональне праворозуміння і правозастосування як фундаментальні умови правосуддя / І. Самсін // Публічне право. – 2011. – № 3. – С. 239–244.

Совгіря О.В., Шукліна Н.Г. Конституційне право України. Повний курс: навч. посібник. – К.: Юрінком Інтер, 2012. – 544 с.

Шевчук С. В. Забезпечення єдності судової практики в умовах існування спеціалізованої юрисдикції / С. В. Шевчук // Право України. – 2013. – № 9. – С. 306–324.

Шевчук С. В. Нормативність актів судової влади: еволюція мнень в отечественном правоведении / С. Шевчук // Право Украины. – 2013. – № 1. – С. 133–151.

Юринець Ю.Л. Конституційне право України [Текст] : навч. посіб. / Ю. Л. Юринець ; Нац. авіац. ун-т. - Ужгород : Береза, 2014. - 367 с.

Береза, 2014. - 367 с.